

SLIM Participeren

Een instrument voor het
participatief ontwerpen van
slimme wijken voor senioren

M. Mohammadi, A.J.J. Grave, S.C.M. Peters

TU/e wooninc.

oktober
jouw verhaal, onze zorg.

Samenvatting

Huisvesting van senioren is een relevant en prangend vraagstuk voor zowel gemeenten, woningcorporaties als zorginstellingen. Senioren worden geacht langer zelfstandig thuis te wonen maar de huidige woonomgevingen kunnen niet altijd de gepaste ondersteuning bieden aan deze soms kwetsbare doelgroep. Inbedding van slimme technologieën in de woonomgeving van senioren biedt hiervoor nieuwe kansen en is tevens een nieuwe waardevolle informatiebron om te begrijpen hoe de slimme stedelijke woonomgeving de gezondheid van senioren beïnvloedt. Dit kan leiden tot het ontstaan van slimme wijken die hun bewoners kennen, meedenken en meevoelen en waar nodig de bewoners ondersteunen. Deze ambitie vergt een andere manier van kijken over hoe je zorg en ondersteuning biedt en in hoeverre er sprake is van directe zeggenschap van de bewoners. Op dit moment ontbreekt echter ondanks de sterke wil onder deskundigen een praktisch houvast om systematische betrokkenheid en het (gevoel van) betrokkenheid en eigenaarschap onder de (kwetsbare) bewoners vorm te geven. In dit project is er in Living Lab SLIMme Wijk

Malvalaan in samenwerking met woningbouwcorporatie Wooninc., zorgorganisatie Oktober en de bewoners het co-creatie instrument 'SLIM Participeren' ontwikkeld voor het ontwerpen van slimme wijken, om de daar wonende senioren te ondersteunen en langdurig te betrekken bij het ontwerpproces. In het onderzoek is eerst inzicht vergaard over de sociaal-ruimtelijke context van de wijk. Daarna is er een stakeholderanalyse uitgevoerd waarna het co-creatie proces kon worden opgezet. Om inzicht te krijgen in voorkeuren, behoeften en capaciteiten van de senioren zijn er verschillende instrumenten, zoals dialoogsessies, een op een gesprekken en een braderie georganiseerd waar we met behulp van interviews, vragenlijsten, creatieve methoden en een Digital Twin van de wijk in gesprek zijn gegaan met de bewoners van dit Living Lab. Door deze resultaten te koppelen aan de state-of-the-art op het gebied van co-creatie is het instrument ontwikkeld. Deze aanpak is een basis die in de toekomst kan resulteren in ontwerp oplossingen en strategieën voor andere slimme wijken waarin kwetsbare senioren participeren.

Tektonische bewegingen in de context van het wonen (met zorg)

Wonen is een basisbehoefte

Het wonen en in het bijzonder zelfstandig wonen is een basisbehoefte waarbij mensen recht op zeggenschap moeten hebben. Maar in de huidige stedelijke-ontwikkeling is de directe zeggenschap van de bewoners vaak ver zoek, ondanks het feit dat de meeste ontwikkelaars en betrokken organisaties in hun strategische plannen 'de mens' vaak centraal stellen. De echte vraag is of en hoe dat gebeurt. Deze grote ambitie vergt een andere manier van kijken over hoe je zorg en ondersteuning biedt, met wie sámen je dat biedt en vraagt vooral ook de moed om bepaalde patronen te doorbreken. Uit onze studie is gebleken dat ondanks deze sterke wil, onder deskundigen er een praktisch houvast, een instrument ontbreekt om systematische betrokkenheid en de (gevoel van) eigenaarschap onder de bewoners vorm te geven.

Zelfstandig wonen is geen vanzelfsprekendheid

Huisvesting van senioren is een relevant en prangend vraagstuk voor zowel gemeenten, woningcorporaties als zorginstellingen. Uiteenlopende maatschappelijke veranderingen liggen daaraan ten grondslag, waaronder de vergrijzing en de daarmee samenhangende

beleidsveranderingen. Senioren worden geacht om langer zelfstandig thuis te blijven wonen, maar de huidige woonomgevingen kunnen lang niet altijd de gepaste ondersteuning bieden aan deze vaak kwetsbare doelgroep. Senioren kunnen afhankelijk zijn van ondersteuning en/of zorg doordat zij een verhoogde kans hebben op het krijgen van (chronische) aandoeningen o.a. dementie, hart- en vaatziekten, beperkingen in fysieke mobiliteit en daarnaast kwetsbaar zijn voor sociale isolatie [1]. In de sociale huisvesting kunnen deze beperkingen worden versterkt door de beperkte financiële middelen, de zogenaamde dubbele kwetsbaarheid. Sommige studies duiden aan dat onder deze categorie senioren er ook sprake is van een verhoogde kans op een tekort aan sociale middelen en minder gezonde levensjaren, vooral veroorzaakt door een ongezonde leefstijl. Deze senioren met lage sociale economische status ervaren beperkte mogelijkheden om te verhuizen; de literatuur duidt aan dat de concentratie en dominantie van een (kwetsbare) doelgroep in een wijk invloed heeft op de leefbaarheid en kan leiden tot meer segregatie in de wijk. In meerdere wijken is er hierdoor sprake van een toename van kwetsbare senioren, wat een aanzienlijke invloed op de leefbaarheid in deze wijken heeft, omdat het bijvoorbeeld ontbreekt aan veerkrachtige sociale netwerken. Deze problematiek vormt een omvangrijke, gedeelde

uitdaging voor burgers, gemeenten, woningcorporaties en zorgorganisaties.

Het bouwen van een (slimme) wijk is een sociale aangelegenheid, waarbij de bewoners een cruciale rol spelen. In het ontwerp van de directe omgeving wordt er, vooral in onze civil society, steeds meer aandacht besteed aan medezeggenschap van de gebruiker (o.a. user-centered, multiple user group involvement en inclusive design). Architectuurbewegingen zoals de 'Design Methods Movement' opgericht door o.a. Christopher Alexander [2], of 'Open Bouwen' door John Habraken [3] benadrukken al langer het belang van design transparantie en participatie met de eindgebruiker op een systematische wijze in het ontwerpproces.

Recente studies laten zien dat het betrekken van de bewoners in het ontwerp- en realisatieproces leidt tot de versterking van sociale netwerken en meer samenhang in de wijk [4], wat op zijn beurt zicht biedt op een mogelijk sociaal vangnet voor de ouderen in de buurt. Ook komt er steeds meer aandacht voor het betrekken van kwetsbare doelgroepen zoals personen met dementie, fysieke beperkingen en lage sociaal-economisch status bij het ontwikkelen van de woonomgeving [5].

Vooral in gebieden met veel kwetsbare (oudere) bewoners kan deze betrokkenheid leiden tot verhoging van de sociale gezondheid en daarmee tot het verkleinen van sociaaleconomische gezondheidsverschillen. Door de bewoners uit te nodigen om mede hun woonomgeving te onderzoeken en te ontwerpen, beogen wij in dit project een beter beeld te krijgen van wat te koesteren valt in een wijk en waar optimalisaties nodig zijn. Daarnaast

versterkt deze co-creatie de kennisbasis (health literacy [6]) van (de kwetsbare) bewoners.

Beleidsmakers en besluitvormers kunnen deze kennis gebruiken om verandertrajecten te sturen, vergrijzingsvraagstukken aan te pakken en op een empathische manier slimme woonomgevingen te ontwerpen die zelfredzaamheid en sociale inclusie van (kwetsbare) senioren bevorderen.

Community vorming

Het is niet vanzelfsprekend om een wijk als 'je eigendom' te beschouwen. Het stimuleren en ondersteunen van het (gevoel van) eigenaarschap en samenhang voor bewoners (in een sociale woningbouwwijk) wordt verhoogd door hen te betrekken bij (het ontwerp, realisatie en onderhoud) van de wijk. Dit proces is vanwege de verscheidenheid van behoeften, wensen, capaciteiten van de (kwetsbare) bewoners geen vanzelfsprekende zaak. Hiervoor moet 'geïnvesteed' worden in het proces van 'WIJ-vorming' in de wijk met als eerste stappen informeren, vertrouwen creëren, kennis delen en dialoog voeren.

Waar normaliter het proces begint met de wetenschap over het type bewoner, type gebouw, de morfologie van de wijk, de functionele situatie en aanwezige faciliteiten vertaald in een visie en plan van aanpak document, moet het proces van het ontwerpen van een wijk voor (kwetsbare) senioren leiden tot een plan gebaseerd op 'bewonerswetenschap'. De aanwezige kennis van bewoners wordt echter vaak niet (optimaal) gebruikt o.a. vanwege een gebrek aan instrumenten. Het toepassen van de zogenaamde 'citizen science' [7] om de aanwezig (latente) kennis van de kwetsbare

bewoners en hun naasten (optimaal) te kunnen gebruiken, zorgt voor een breder draagvlak en meer (gevoel van) betrokkenheid, wat noodzakelijk is voor versterking van de sociale cohesie in de woonomgeving van deze doelgroep.

Van bewonersgerichte naar bewonersgestuurde benadering

Een belangrijke vraag is: in hoeverre participatie uit te voeren? Op de participatieladder kun je van bewonersgericht tot bewonersgestuurd niveau gaan. Houd je een enquête of voer je enige gesprekken om te weten hoe de professionele stakeholders, uitgaande van (hun interpretatie van) de behoeften en omstandigheden van de bewoners een plan maken, of laat je de bewoners onder toezicht en met behulp van professionals hun eigen woonomgeving vormgeven? In beide gevallen staat de eindgebruiker centraal. Het verschil zit in de mate en wijze van betrokkenheid: de kwetsbare bewoner als onderwerp of als mede-ontwikkelaar en realisatie actor. In het tweede geval en door het toepassen van bewonerswetenschap is er een mogelijkheid dat de 'kwetsbaarheden' van de bewoners de kracht van de wijk worden. Door mensen met een kwetsbaarheid te activeren komen de krachten en capaciteiten van deze mensen 'vanzelf' naar voren en vormen de basis voor het ontwerpen van de wijk.

De veranderende en complexe context

Er zijn vele studies gedaan naar participatief ontwerpen, vooral op productontwikkelingsniveau. Maar complexiteit en schaalgrootte

van de gebouwde omgeving veroorzaken vele barrières en uitdagingen voor een duurzaam participatief ontwerp- en realisatieproces met het oog op aanpassingen over de tijd wanneer gebruiksgroepen en behoeften veranderen. De uitdagingen voor het toepassen van bewonerswetenschap zijn divers van aard, waaronder [8]:

- (Duurzame) participatie van de (kwetsbare) senioren in het lange proces van het (ver) bouwen van de wijk (duurzame betrokkenheid)
- Het ontwikkelen van een gezamenlijke taal en een eenduidig beeld van de problemen en oplossingen
- Zicht op en dialoog over de (on)mogelijkheden en de 'toekomstige' behoeften
- Prioritering van de (tegenstijdige) belangen van verschillende bewonersgroepen en (professionele) stakeholder
- De veranderende en complexe context van het wonen met zorg (lokale maar ook bredere maatschappelijke drivers)

Een wijk betreft een bredere context die wordt gedeeld met meer partijen dan alleen de in eerste instantie bedoelde eindgebruikers, zoals zorgverleners, familie, mantelzorgers, gemeente, politie en brandweer, de omwonenden en anderen die in deze context werken. We benadrukken dat het meebouwen aan een slimme woonwijk niet alleen gaat over de inrichting van het terrein maar ook om sociale programmering. Daarvoor dient de behoefte van verschillende gebruikersgroepen centraal gesteld te worden en met elkaar verbonden te worden zodat er een slimme wijk ontstaat. Maar de belangen van deze complexe samensmelting van de stakeholders over de inrichting van de wijk lopen soms uiteen. Met andere

woorden, wetend dat een ontwerp niet alleen de primaire eindgebruikers centraal dient te stellen, maar ook andere genoemde gebruikers en betrokken partijen, focust deze studie op de rol en betrokkenheid van de senioren in dit dynamische en complexe proces.

Hoewel het wellicht voor deze doelgroep als een open deur kan klinken, maar in een dergelijke wijk speelt naast het wonen, de coördinatie van zorg en welzijn een cruciaal rol in de (sociale) gezondheid van de bewoners. Rondom de kwetsbare senioren dient de juiste dienstverlening en in het bijzonder de zorg efficiënt georganiseerd te worden. Voor de gemeente kan dat bijvoorbeeld betekenen dat er afstand genomen moet worden van de standaard parkeerplaatsmaatregelen, of dat de gemeente haar beleid dient aan te passen aan het (opkomende participatieve) leefpatronen. Daarnaast dient er rekening gehouden te worden met veranderende behoeften en werkwijze van de zorg- en dienstverleners in een dergelijke woonwijk. Dit betekent een rol voor de woningcorporaties, gemeenten en zorginstellingen, maar ook meer ruimte maken voor de hedendaagse gamechanger: de technologie.

Technologie: de vierde dimensie

Technologie heeft zijn intrede in onze woningen en woonomgeving al gedaan waar digitale toepassingen de burgers ondersteunen, bijvoorbeeld voor monitoring thuis of dichtbij huis, of voor het stimuleren om gezonder te leven. Ook het dienst- en zorgverleningsproces is daarmee in transitie: zo heeft de opkomst van monitoring en zorg-op-afstand de fysieke aanwezigheid van de zorgverlener beïnvloed, wat op zijn beurt van invloed zal zijn op het inrichtingsbeleid van

de wijk en de mogelijkheden voor toezicht. Technologische innovaties zouden mede een oplossing kunnen bieden voor deze gecompliceerde vraagstukken. Op dit moment zijn er al vele technologische oplossingen aan te wijzen die senioren thuis en in zorginstellingen ondersteunen. Steeds meer vertalen deze technologische inzichten zich naar wijkniveau om de daar wonende (kwetsbare) senioren te ondersteunen. Door opkomende technologieën, zoals in de straat of riolering geïntegreerde sensoren te implementeren, wordt er een technologische infrastructuur gevormd voor veiligheidsmonitoring of voor meer sociale interactie. Zo kan er een wijk ontstaan waarin ook kwetsbare bewoners (met dementie) worden ondersteund om deel te nemen aan het leven in hun directe woonomgeving. De geboden oplossingen worden door technologische ontwikkelingen steeds beter en slimmer en sluiten ook steeds meer aan bij de wensen en behoeften van deze (kwetsbare) doelgroepen.

Op dit moment ontbreekt een basis voor het in samenwerking met gebruikers ontwerpen van een slimmere wijk. Door senioren te betrekken bij de ontwikkelingen in hun eigen woonomgeving, kunnen er omgevingen gecreëerd worden die beter aansluiten bij de behoeften en krachten van ouderen.

SLIM Participeren

Dit onderzoek voert de discussie over of en hoe (kwetsbare) senioren betrokken willen en kunnen worden bij het ontwerpproces van een slimme wijk die de sociale gezondheid ondersteunt en stimuleert.

Door het bestuderen van verschillende wetenschappelijke onderzoeken en instrumenten uit de praktijk, door te spreken met de (kwetsbare) bewoners en andere stakeholders en onze

eigen ervaringen uit eerdere studies, tracht dit onderzoek een antwoord te geven op deze vraag. Daarvoor is in dit onderzoek een participatie-instrument (Figuur 1) ontwikkeld dat door de beleidsmakers en maatschappelijke organisaties gebruikt kan worden om co-design processen met de (kwetsbare) bewoners in een (slimme) wijk tot stand te brengen.

Figuur 1. SLIM is een participatie-instrument voor beleidsmedewerkers (van woningcorporaties, zorginstellingen, gemeenten) om (kwetsbare) senioren te betrekken bij het ontwerpen van een (slimme) wijk.

Onderzoeksaanpak

Literatuuronderzoek

Om te onderzoeken of en hoe kwetsbare senioren betrokken kunnen worden bij het ontwerp van een (slimme) wijk is er een systematische literatuurreview uitgevoerd.

Er zijn 333 papers geselecteerd met o.a. de sleutelwoorden: senior participation, neighborhood development, en co-creation. Uiteindelijk zijn er 18 artikelen geanalyseerd waar gesproken wordt over participatie met (kwetsbare) senioren in de context van ruimtelijke ontwerp-vraagstukken.

Verder hebben we verschillende instrumenten uit de praktijk en enkele Nederlandse 'best practices', waarin bewonersparticipatie centraal staat geanalyseerd. Vanuit de literatuurreview

en de 'best practices' zijn er verschillende lessen voortgekomen. Deze lessen zijn vertaald naar randvoorwaarde die ten grondslag liggen aan het ontwikkelen van het instrument 'SLIM Participeren' (p.11).

Casestudie

Met resultaten van de deskresearch zijn wij aan de slag gegaan met een onderzoek in de praktijk in de wijk Malvalaan in Waalre (Figuur 2). Aan dit empirisch onderzoek hebben (kwetsbare) senioren, hun families, omwonenden en andere stakeholders van het gebied rondom de wooncomplexen aan de Malvalaan, de medewerkers van de woningcorporatie Wooninc, zorginstelling Oktober en beleidmakers van de

Figuur 2. De Malvalaan bestaat uit vier woongebouwen waarvan de drie gebouwen links van woningcorporatie Wooninc. worden gerenoveerd terwijl het verpleeghuis 't Laar van Oktober (rechts) moet plaatsmaken voor een eigentijds woonzorggebouw. De 120 appartementen van Wooninc zijn overwegend bewoond door senioren (met een lage SES) en in het verpleeghuis zullen 80 senioren (met dementie) gehuisvest worden.

gemeente Waalre deelgenomen.

Met een stakeholderanalyse is duidelijk in kaart gebracht welke professionele stakeholders een rol spelen in de wijk en welke bewonersgroepen gebruik maken van het gebied. Daarna is er een buurtscan uitgevoerd waar enkele personen uit elke stakeholdergroep (N=17) zijn geïnterviewd. Gebaseerd op die informatie zijn de behoeften, wensen en capaciteiten van de bewoners in kaart gebracht. Gebruikmakend van verschillende methoden, waaronder groepsinterviews (N=21), vragenlijsten (N=22), ideeën generatie posters is samen met (kwetsbare) senioren onderzocht of en hoe senioren betrokken en ondersteund kunnen worden bij het ontwerpproces van de wijk (Figuur 3). Ook zijn er gesprekken gevoerd met de cliëntenraad en de senioren met dementie (N=20) die woonach-

tig zijn in het verpleeghuis Hoevenakkers. Door verschillende methoden te gebruiken, is geprobeerd in te spelen op de gevarieerde (latente) behoeften en mogelijkheden van bewonersgroepen. Aanvullend zijn er groepsinterviews gedaan met de medewerkers van woningcorporatie Wooninc, zorginstelling Oktober en gemeente Waalre (n=29), waarbij de kansen en verbeterpunten van de wijk aan bod kwamen en werden de wensen en randvoorwaarden voor een SLIMme wijk besproken. Er is ook een Digital Twin van de wijk gemaakt waarmee tijdens een onderzoeksbraderie bewoners (N=60) met behulp van dit Virtual Reality model meeontworpen hebben aan de wijk. Naast een virtuele rondleiding door de wijk, konden senioren met Lego-blokjes laten zien wat de belangrijkste atmosferische aspecten van de

Figuur 3. Door het organiseren van bewonersbijeenkomsten, online dialoogsessies, braderie, ontwerpbijeenkomsten en VR is onderzocht of en hoe (kwetsbare) senioren betrokken en ondersteund kunnen worden bij het ontwerpproces.

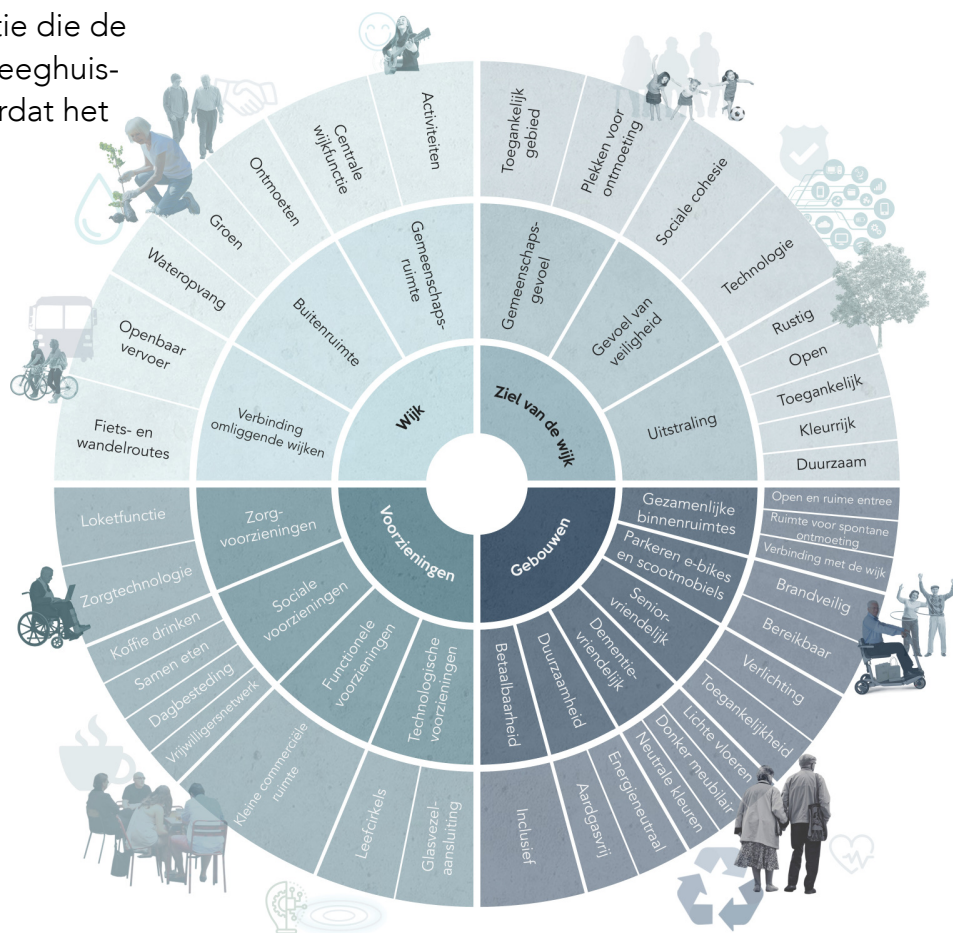
wijk zijn en hoe zij de nieuwe wijk voor zich zien. De onderzoekers gingen met de bewoners ook in gesprek over de (behoeften aan en randvoorwaarden voor) verschillende vormen van ontmoeting.

Resultaten over de behoeften voor de SLIMme Wijk Malvalaan die voortkomen uit de verschillende methode zijn onder te verdelen in vier categorieën: het gebouw, de voorzieningen, de wijk en de 'ziel van de wijk'. De genoemde aspecten zijn samengevat in Figuur 4. Het blijkt dat de wijk als heel groen en rustig ervaren wordt en tegelijkertijd vinden de betrokkenen dat de uitstraling 'vriendelijker en opener' mag worden. Verder heeft de wijk een centrale ligging zowel voor basisvoorzieningen als voor natuur bezoek. De sociale functie die de ontmoetingsruimte binnen het verpleeghuis-gebouw 't Laar voor de wijk had voordat het

gesloten werd, wordt door de bewoners erg gemist. De locatie Malvalaan is volgens de wijkbewoners ideaal om weer een centrale ontmoetingsplek voor omliggende wijken te worden, waar mensen naast het ontmoeten, voor verschillende activiteiten en voor toegankelijke zorg langs kunnen komen.

Ook werd benadrukt dat het voor de bewoners duidelijk moet zijn wat hun rol is bij de ontwikkeling van de SLIMme wijk. Hierover moet meer en beter gecommuniceerd worden.

Resultaten van dit onderzoek zijn te vinden op www.slimmewijkwaarle.nl

Figuur 4. Overzicht resultaten van het behoeftenonderzoek

Instrument 'SLIM Participeren'

Gebaseerd op de onderzoeksresultaten van bovengenoemde activiteiten is het co-creatie-instrument 'SLIM Participeren' ontwikkeld (Figuur 1).

Het instrument volgt de vier fasen van de 'Empathische Design Methode' die bestemd is voor het ontwerpen van empathische woonomgevingen, die aansluiten bij de behoeften van gebruikers en zo senioren ondersteunen en stimuleren en het welzijn bevorderen. De eerste fase van deze ontwerpmethodode begint met het verkennen van de behoeften, capaciteiten en voorkeuren van de betrokken stakeholders en in het bijzonder de kwetsbare senioren, en de verkenning van de huidige ruimtelijke, sociale en technologische context. Vertalen van deze resultaten naar sociaal-ruimtelijke oplossingen vindt in de tweede fase plaats. Hierna worden de oplossingen verwerkt, die mede door de participatie van de kwetsbare bewoners tot stand gekomen zijn, in het project of in een fysieke/virtuele weergave van het project. De laatste fase staat in het teken van het valideren van de ontwikkelde oplossingen.

Dit iteratieve proces creëert de mogelijkheden om naast het ontwikkelen van plannen ook dialoog en collaboratie onder de betrokkenen tot stand te brengen. Binnen elke fase van de Empathische Design Methode zijn er verschillende participatiestappen te nemen waardoor (kwetsbare) senioren betrokken worden bij het ontwerpen van hun woonomgeving. In totaal zijn er negen verschillende participatiestappen,

die vertaald zijn naar negen 'werkwoorden': doelstellen, ontmoeten, beleven, ontwerpen, bespreken, vertalen, implementeren, gemeenschapsvormen en evalueren (Figuur 5).

Deze stappen vormen samen de basis van het co-creatie-instrument. Het instrument geeft inzicht in de verschillende stappen die bij een participatieproces met senioren komen kijken, en inspireert om naar behoeven zelf te variëren met verschillende methodes, door per stap drie mogelijke methodes uit te lichten. Daarnaast worden randvoorwaarden benoemd, om mogelijke struikelpunten in het participatieproces te vermijden.

Gebruik van 'SLIM Participeren'

Het instrument bestaat uit twee onderdelen: een spelbord met de visualisatie van het participatieproces (Figuur 5) en een set kaarten (Figuur 6-8). De kaartenset bestaat uit informatiekaarten (met uitleg over de verschillende stappen en met voorbeelden van mogelijke methoden per stap) en randvoorwaardenkaarten (die belangrijke randvoorwaarden voor het slagen van het participatieproces aanduiden). Het spelbord dient als gesprekstarter voor het vormgeven van het participatieproces, waarin de negen participatiestappen terugkomen. De route op het spelbord is niet eenduidig: er kunnen verschillende keuzes gemaakt worden voor het bewandelen van het pad. Hierbij geven de informatiekaarten uitleg over de stappen en mogelijke voorbeelden van

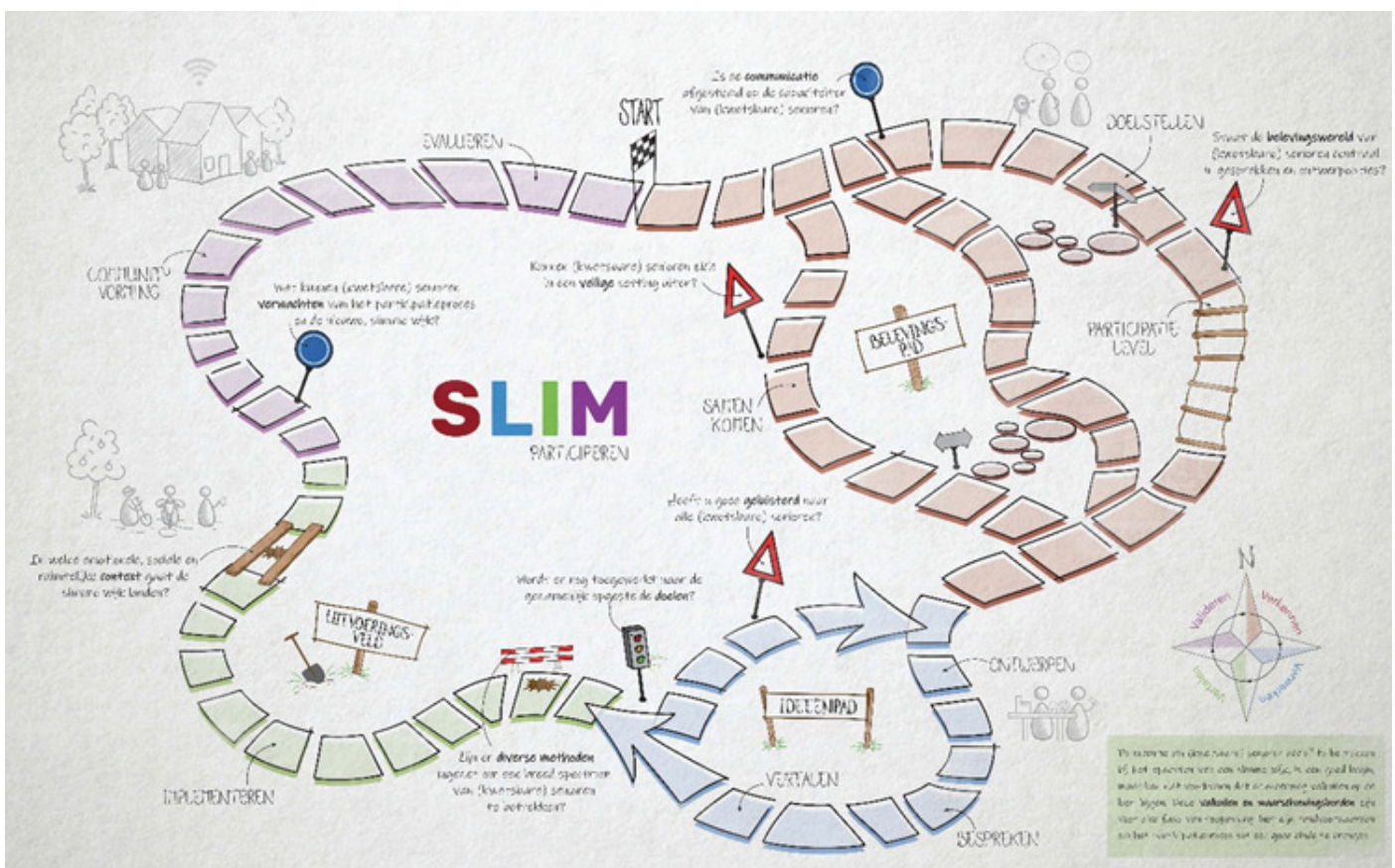
methoden, die tijdens deze stappen ingezet kunnen worden. Onderweg liggen er een aantal valkuilen op de loer, oftewel de randvoorwaarden om het proces tot een succesvol einde te brengen, die op elk moment in het proces kunnen voorkomen. De randvoorwaardenkaarten geven uitleg over deze randvoorwaarden, om zo de valkuilen te vermijden.

'SLIM Participeren' kan een bruikbaar instrument zijn voor beleidsmakers en ontwerpers om het inrichten van de woonomgeving op een inclusieve wijze vorm te geven waarbij kwetsbare senioren worden betrokken bij het participatieproces. Beleidsmakers vanuit gemeentes kunnen SLIM inzetten ter toetsing van nieuw beleid, en inzicht krijgen in ontwikkelingstrajecten die nodig zijn voor het toekomstgeschikt maken van wijken. Deze tool kan ingezet

worden tijdens het ontwerptraject, maar ook bij wat er na het ontwerptraject volgt. Ontwerpers kunnen het instrument gebruiken voor het meer democratiseren van het ontwerptraject en meer inbedden van de menselijke maat in het ontwerp.

Door in te zetten op duurzame betrokkenheid kunnen bewoners sociale netwerken opbouwen, waardoor de kans op gemeenschapsvorming rondom de ontwerptrajecten vergroot wordt. Dit kan bijdragen aan versterking van de sociale cohesie en samenredzaamheid van kwetsbare senioren in de wijk.

Deze studie vond plaats in de periode januari 2020 tot september 2021, een tijdsbestek dat geen ruimte bood om het ontwikkelde instrument te valideren in samenwerking met de beleidsmakers.

Figuur 5. Spelbord 'SLIM Participeren'

5. Inzichten en aanbevelingen

Ruimte voor zelforganisatie, autonomie en menselijke maat

De gebouwde omgeving lijkt in de moderne samenleving steeds meer los komen te staan van de menselijke maat, waarmee de mens zijn normale relatie tot de architectuur binnen de stedelijke omgeving verliest [10,11]. Wat volgens Jan Gehl heeft geleid tot een 'grote kloof tussen sociale wetenschappen en architectuur' [12] kan verholpen worden door een 'samenspel tussen vorm en leven.'

Ruimte bieden voor zelforganisatie en autonomie over je eigen woonomgeving is de volgende stap in het (her)inrichten van (sociale) woonwijken. Met de opkomst van deze democratisch georganiseerde woonwijken wordt de rol van corporaties, zorginstellingen en lokale overheden in het vormgeven en inrichten van (sociale) woonwijken veranderd. De belangrijkste veranderingen betreffen het stellen en bewaken van de kaders, het ondersteunen en stimuleren van het leven als actief burger en de aanpak en instrumenten voor maatwerk ondersteuning van de minder actieve of meer kwetsbare bewoners. Het 'British Right to Challenge' [13] daagt de bewoners uit om deel te nemen aan het sociale leven in hun woonomgeving, door hen (financiële) middelen aan te reiken om gemeentelijke taken over te nemen en zo hun wijk te verbeteren.

Het (zelfstandig) wonen is meer dan een huis

Deze tektonische bewegingen in de maatschappelijke context betekenen voor de woningcorporaties en zorginstellingen ook een grote verandering. Wonen is meer dan het louter leveren van een geschikte woning. Het inrichten van de woonomgeving is daarbij van direct belang. Dit vereist een bredere kijk dan het bouwen voor je eigen doelgroep (lage SES of zorgbehoevende mensen). De betrokkenheid van andere wijkbewoners, de doorsnee samenstelling van de wijk vergroot de kans op het ontwikkelen van een veerkrachtige buurt die bijdraagt aan de (sociale) gezondheid van de 'eigen' doelgroep. De rol van het lokale netwerk maar ook de zogenaamde 'informele kartrekkers' in dit samenspel moeten niet over het hoofd gezien worden. Tenslotte, een technologische infrastructuur verdient meer aandacht in de programmering en realisatie van de woonomgeving, vooral voor de kwetsbare senioren.

Het in dit project ontwikkelde instrument beoogt door het faciliteren van een dialoog tussen de professionele stakeholders (zorginstellingen, woningbouwcorporaties, beleidsmakers en ontwerpers) en senioren hieraan bij te dragen.

Figuur 6: Informatie kaart met uitleg over participatiestap 1 - Doelstellen.

Figuur 7: Informatie kaart met suggestie methode die gebruikt kan worden tijdens participatie stap 1 - Doelstellen.

Figuur 8: Randvoorwaardekaart: Belevingswereld & empathie

Referenties

1. Hooyman & Kiyak (2014) Social Gerontology: a multidisciplinary perspective. Harlow, Essex
2. Alexander, C. (1971) The state of the Art in Design Methods. DMG Newsletter 5 (3), 3-7.
3. Habraken, J. (1985) De dragers en de mensen. Eindhoven. Stichting Architecten Research.
4. Abma, T., et al., (2019) Participatory research for health and social well-being. Switzerland, Springer Nature;
5. E.g. Suikerbuijk, S., et al. (2019) Active involvement of people with dementia: a systematic review of studies developing supportive technologies. Journal of Alzheimer's Disease, 69(4), 1041-1065;
6. Kickbusch, I., Pelikan, J.M., Apfel, F., Tsouros, A.D. (2013) Health Illiteracy. The solid facts. WHO, 1-86.
7. When, U. et al. (2021). Impact assessment of citizen science: state of the art and guiding principles for a consolidated approach. Sustainability Science, 1-17.
8. Rossi, P. & Tuurnas, S. (2019) Conflicts fostering understanding of value co-creation and service systems transformation in complex public service systems. Public management review 23(3), 254-275.; Sanders, E. & Stappers, P. (2008) Co-creation and the new landscapes of design. CoDesign, 4(1), 5-18.
9. Mohammadi, M. (2017) Empathische woonomgeving. Eindhoven, Snepp.
10. Doxiadis, C.D. (1963) Architecture in Transition. New York: Oxford University Press
11. Heynen, H. (1999) Architecture and modernity. Cambridge: MIT Press.
12. Gehl, J. (2017). Interview: How to Build a Good City.
13. Ministry of Housing, Communities & Local Government (2012) Community right to challenge: statutory guidance.

Projectinformatie

Naam:

SLIM Participeren: Een instrument voor het participatief ontwerpen van slimme gezonde wijken voor senioren

Looptijd:

2020 – 2021

Dit project is tot stand gekomen door samenwerking tussen de bewoners van de wijk Malvalaan te Waalre, Technische Universiteit Eindhoven, woningcorporatie Wooninc. en zorginstelling Oktober.

Onderzoeksteam:

Prof. dr. ir. Masi Mohammadi

Ir. Anne Grave, PDEng

Ir. Sophie Peters

Met dank aan Dr. Lex van Delden (Leyden Academy), Drs. Anja van Lier (Wooninc.), Drs. Vivian Poulussen (Oktober) en de bewoners van Malvalaan voor hun bijdrage aan dit onderzoek.

Contactpersoon: Prof.dr.ir. Masi Mohammadi (m.mohammadi@tue.nl)

Meer informatie: www.slimmewijkwaalre.nl

Het onderzoek SLIM Participeren maakt deel uit van het onderzoeksprogramma VerDus SURF (Smart Urban Regions of the Future) Pop Up met projectnummer 438.19.177 dat (mede)gefinancierd is door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

oktober
jouw verhaal, onze zorg.

wooninc.

